

**ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА НЕВИЗНАНИХ ДЕРЖАВ
У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ****PROBLEMS OF APPLICATION OF THE LAW OF UNRECOGNIZED STATES
IN PRIVATE INTERNATIONAL LAW**

**Покальчук М.Ю., к.ю.н., доцент,
асистент кафедри земельного та аграрного права**
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Марачук А.В., студент II курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Автори розглядають актуальні питання щодо правового статусу незвідомих держав у контексті міжнародного приватного права. У зв'язку зі зростаючою кількістю країн, які не мають міжнародного визнання, виникають складнощі при застосуванні їх права в міжнародному правовому просторі. Визначені проблеми можуть мати суттєві наслідки для державних інтересів, міжнародних відносин та прав та інтересів фізичних та юридичних осіб. Стаття фокусується на аналізі останніх досліджень та публікацій за визначеною проблематикою та показує необхідність подальшого дослідження для пошуку ефективних рішень, які забезпечать міжнародно-правову стабільність та безпеку. Проаналізовані складнощі, що виникають при здійсненні правосуддя, забезпеченні прав та інтересів фізичних та юридичних осіб у контексті незвідомих держав.

Автори статті звертають увагу на необхідність розроблення ефективних рішень, які забезпечать міжнародно-правову стабільність та безпеку у питаннях застосування права незвідомих держав.

У цілому, стаття є важливим доповненням до наукових досліджень в галузі міжнародного приватного права та є актуальною для дослідників, правників та студентів, які цікавляться проблемами, пов'язаними зі застосуванням права незвідомих держав у міжнародному приватному праві. Стаття наголошує на важливості забезпечення міжнародної правової стабільності та безпеки у контексті міжнародного приватного права, що є важливим фактором для забезпечення прав та інтересів фізичних та юридичних осіб.

Подальше дослідження в цій галузі може допомогти вирішити проблеми, пов'язані з застосуванням права незвідомих держав у міжнародному приватному праві, зокрема забезпечити достатній захист прав та інтересів фізичних та юридичних осіб у таких державах. Такі дослідження будуть корисними у забезпеченні міжнародної правової стабільності та підвищенні рівня безпеки в контексті міжнародного приватного права.

Ключові слова: незвізані держави, міжнародне приватне право, проблеми міжнародного визнання.

The authors consider topical issues regarding the legal status of unrecognized states in the context of private international law. In connection with the growing number of countries that do not have international recognition, difficulties arise when applying their law in the international legal space. The identified problems may have significant consequences for state interests, international relations, and the rights and interests of individuals and legal entities. The article focuses on the analysis of the latest researches and publications on a specific issue and shows the need for further research to find effective solutions that will ensure international legal stability and security. The difficulties that arise in the administration of justice, ensuring the rights and interests of individuals and legal entities in the context of unrecognized states are analyzed.

The authors of the article draw attention to the need to develop effective solutions that will ensure international legal stability and security in matters of application of the law of unrecognized states.

Overall, the article is an important addition to academic research in the field of private international law and is relevant for researchers, lawyers and students interested in the problems associated with the application of the law of unrecognized states in private international law. The article emphasizes the importance of ensuring international legal stability and security in the context of private international law, which is an important factor for ensuring the rights and interests of individuals and legal entities.

Further research in this field can help to solve problems related to the application of the law of unrecognized states in private international law, in particular to ensure sufficient protection of the rights and interests of individuals and legal entities in such states. Such studies will be useful in ensuring international legal stability and increasing the level of security in the context of private international law.

Key words: unrecognized states, international private law, problems of international recognition.

Постановка проблеми. У час, коли світ зазнає безпрецедентних змін у політичній та економічній сферах, питання щодо правового статусу незвідомих держав є особливо актуальними та важливими. З одного боку, зростає кількість країн, які знаходяться у становищі незвізання, що створює нові виклики та проблеми, зокрема, у міжнародному приватному праві. З іншого боку, у зв'язку зі зростаючою глобалізацією та інтернаціоналізацією правових відносин, вирішення питань, пов'язаних із застосуванням права незвідомих держав, набуває ще більшої актуальності.

Оскільки у міжнародному приватному праві використовуються різноманітні методи та засоби для вирішення конфліктів правових норм, виникають складнощі при застосуванні права незвідомих держав. Такі проблеми можуть мати наслідки для державних інтересів, міжнародних відносин, а також для прав та інтересів фізичних та юридичних осіб.

Отже, розуміння проблем, що виникають при застосуванні права незвідомих держав у міжнародному при-

ватному праві, є важливим кроком для забезпечення законності та правопорядку в міжнародному співтоваристві. Дослідження цієї теми є необхідним, щоб знайти ефективні та адекватні рішення, які дозволять вирішити питання правового статусу незвідомих держав та забезпечити міжнародну правову стабільність та безпеку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі, питання щодо застосування права незвідомих держав у міжнародному приватному праві не має достатнього наукового висвітлення в українській науковій літературі.

Серед небагатьох праць на цю тематику, вирізняється робота Г. М. Поперечної «Забезпечення приватного права в незвізанних і окупованих територіях», яка присвячена дослідженню функціонування приватного права в умовах незвізанних держав [1]. Також аналогічні дослідження здійснювали А. О. Філіп'єв [2] та А. О. Лисенко [3].

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є вивчення проблем та викликів, пов'язаних із застосуванням права незвідомих держав у міжнародному приватному праві, з метою знаходження ефективних

та адекватних рішень, які дозволять вирішити питання правового статусу невизнаних держав та забезпечити міжнародну правову стабільність та безпеку.

Виклад основного матеріалу. З метою повного дослідження порушеної проблеми, перш за все, варто з'ясувати поняття невизнаних держав у доктрині міжнародного права.

Так, наприклад, Т. Далявська у своїй монографії дає власне визначення терміну «невизнана держава». Вона вважає, що невизнаною є держава, яка має усі необхідні ознаки державності і після проголошення відокремлення та незалежності була визнана менше ніж третинною від загальної кількості визнаних держав [4, с. 22].

У свою чергу, на думку Іщенко В. В., невизнані держави – це території, які заявили про свою незалежність та володіють усіма ознаками суверенних держав, проте жодна держава-член ООН не визнала їхню незалежність. Такі території знаходяться під суверенітетом однієї чи декількох держав-членів ООН [5].

Говорова Я. визначає невизнані держави як політичні формації, які мають основні ознаки державності, але не мають міжнародного визнання. Термін «невизнані держави» є відносним і відображає не форму організації влади або наявність суверенітету, а проблему існування таких держав у міжнародно-правових та політичних відносинах на світовій арені [6].

На наш погляд, невизнані держави – це політичні утворення, які оголосили себе державами, але не були визнані міжнародним співтовариством як суверенні держави з повною владою та контролем над своєю територією. Ці утворення можуть бути створені внаслідок конфліктів, революцій, розпаду держав, а також з інших причин, і не мають повної легітимності та підтримки з боку міжнародної спільноти. Невизнані держави можуть мати власні уряди, символіку та військові сили, але їхні дії та рішення не мають міжнародної юридичної сили і визнаються лише окремими країнами або територіями.

Звідси можна виділити наступні ознаки невизнаних держав:

1. Контроль над територією: Невизнані держави зазвичай контролюють певну територію, яка може бути частково або повністю окупована. Проте, контроль над цією територією не визнається міжнародним співтовариством.

2. Обмежене міжнародне визнання: Невизнані держави не мають повної міжнародної визнаності і не є членами ООН. Їх визнають лише окремі країни або території.

3. Прагнення до легітимності: Невизнані держави можуть активно працювати над здобуттям міжнародної легітимності та визнання, наприклад, через міжнародні організації, дипломатичні місії та інші способи.

4. Спроби створення власних інституцій: Невизнані держави можуть створювати власні уряди, судові системи, військові сили та інші інституції для контролю за своєю територією та населенням.

5. Наявність символіки та прапора: Невизнані держави можуть мати свою символіку, герб та прапор, що вказує на їхню бажання стати повноправною державою.

6. Конфлікти з визнаними державами: Невизнані держави можуть бути залучені у конфлікти з визнаними державами через спірні території, релігійні, етнічні або інші причини.

Більше того, у міжнародному праві існують дві основні теорії щодо визнання держав: декларативна та конститутивна. Декларативна теорія стверджує, що визнання нового суб'єкта міжнародного права є просто констатацією його існування, але не створює нових міжнародних прав та обов'язків. Натомість, конститутивна теорія стверджує, що визнання створює нові міжнародні правовідносини з державою та пов'язані з цим права та обов'язки.

Більшість вчених-правників схильні до того, що декларативна теорія є більш раціональною та обґрунтованою. Проте,

на практиці у взаємовідносинах між державами частіше використовуються принципи конститутивної теорії [2].

Крім цього, варто зауважити, що у міжнародному праві існує загальновизнане право нової держави на міжнародне визнання, але не існує юридичного обов'язку визнання держави іншими країнами. Рішення про визнання нової держави є суверенною прерогативою кожної держави, і оформлюється офіційним актом вищих органів влади [5].

Наприклад, згідно з пунктом 4 статті 106 Конституції України, рішення про визнання іноземних держав приймає Президент України [7]. Користуючись цим правом, Україна лише один раз визнала державу – Республіку Південний Судан.

Цей факт свідчить про те, що визнання нових держав є дуже важливим та серйозним питанням для кожної країни, і що рішення про таке визнання повинно бути обґрунтованим і максимально відповідати інтересам та політичній стратегії держави. Україна взяла на себе відповідальність та зробила свій вибір, визнаючи Південний Судан, що могло бути складною та довгою процедурою, яка потребувала великої дипломатичної підготовки та обґрунтування. Цей приклад показує, що визнання нових держав – це складний та відповідальний процес, який повинен бути обґрунтованим.

На сьогодні у світі існує близько десятка невизнаних держав, включаючи держави Ва та Шан на території М'янми, Республіку Сомаліленд на території Сомалі, Придністровську Молдавську Республіку на території Молдови, Нагірно-Карабаську Республіку на території Азербайджану, Ісламську державу Вазірістан на території Пакистану, Донецьку та Луганську Народні Республіки на території України, та Ісламську державу на території Іраку, Сирії та Лівії. Ці держави не мають міжнародного визнання, крім деяких невизнаних держав, та їхні території вважаються частинами територій інших офіційно визнаних держав [5].

Це означає, що визнані держави не встановлюють офіційних відносин з невизнаними державами у публічно-правовій сфері, включаючи створення консульських та дипломатичних місій, участь у міжнародних організаціях та підписання міжнародних договорів, і не отримують кредитів на розвиток економіки та соціальної сфери. Невизнання новоутворених держав призводить до того, що їх територія має нечіткий правовий статус, що породжує нові проблеми. У такій ситуації, конфлікти в приватній сфері з іноземним елементом можуть призвести до застосування колізійних норм іноземного законодавства судом. Крім того, невизнання держави призводить до того, що обов'язкові правила поведінки на її території мають суперечливий статус, що називається де-факто режимним правом [1].

Однак, важливо відзначити, що норми законодавчих актів невизнаних держав не можуть вважатися іноземним правом. Іноземне право – це право, що діє на території іншої країни, ніж країна, де вирішується питання. Законодавчі акти невизнаних держав не можуть бути визнані як діючі на території іншої держави, оскільки невизнання держави призводить до того, що її територія має нечіткий правовий статус.

Отже, при застосуванні іноземного права не можна враховувати законодавчі акти невизнаних держав, оскільки вони не є складовою частиною іноземного права.

Аналогічної позиції дотримуються українські суди. Так, Одеський апеляційний господарський суд у постанові від 18 липня 2006 року у справі № 15/202/06 прийшов до висновку, що колегія не приймає до уваги посилання апелянта на Статут Заводу, затверджений міністром сільськогосподарства і продовольства Придністровської молдавської республіки 23.08.1994 року. За зазначенням п. 1.6. цього статуту, Завод може за рішенням власника (держави) виступати засновником спільних підприємств

шляхом передання частини державного майна без права наступного продажу (передання), та статут такого спільного підприємства затверджується власником Заводу.

Колегія суду відзначила, що Завод знаходиться на території держави – Молдови, тому що Придністровська молдавська республіка юридично не існує як окрема держава. Тому, лише органи влади Молдови мають право затверджувати юридичні документи стосовно Заводу як державної власності, встановлювати обмеження повноважень директора Заводу та визнавати статут Заводу [8].

Таким чином, український суд не приймає до уваги посилення на законодавство невизнаної держави в приватно-правових справах. Це пояснюється тим, що невизнана держава не має міжнародного статусу та не є повноправним учасником міжнародних відносин. З цього приводу виникає питання про те, як українські суди вирішують спори, які виникають на території невизнаної держави або між українськими громадянами та громадянами невизнаної держави. Відповідно до загальноприйнятих міжнародних стандартів, суди країни, яка не визнає державу, можуть вирішувати спори тільки на підставі внутрішнього законодавства та міжнародних договорів, які є нормами міжнародного права загального застосування. Таким чином, український суд може вирішувати спори, пов'язані з невизнаною державою, тільки на підставі внутрішнього законодавства та міжнародних договорів, які були укладені з іншими країнами та зобов'язуються виконуватися на території України.

Крім цього, аналізуючи сучасну судову практику українських судів, можна простежити наступну законодавчість. Суди та інші органи державної влади України не вважають встановленими юридичні факти, якщо таке встановлення відбувалось органами невизнаних Україною держав.

Так, Богуславський районний суд Київської області у рішенні від 18 квітня 2012 року у справі № 1004/724/12, яка стосувалась встановлення факту смерті особи, останнє місце проживання якої було на території самопроголошеної Придністровської Молдавської Республіки, зазначив наступне.

Державний відділ реєстрації актів цивільного стану у Богуславському районному управлінні юстиції не може зареєструвати смерть ОСОБА_3 на основі поданого медичного свідоцтва, оскільки Україна не визнає Придністровської Молдавської Республіки та її органів влади як суб'єктів права. Республіка Молдова визнається як єдиний суб'єкт міжнародного права, включаючи Придністровський регіон, який є його складовою частиною.

Отже, в силу того, що Україна не визнає Придністровської Молдавської Республіки та її органів влади, це може стати перешкодою для проведення реєстрації смерті ОСОБА_3 відповідно до норм законодавства України.

У такій ситуації можливими були декілька варіантів дій. З одного боку, можна звернутися до консульських служб Молдови та зареєструвати смерть ОСОБА_3 відповідно до їхнього законодавства. З іншого боку, можна спробувати зібрати додаткові документи, що підтверджують факт смерті, наприклад, документи від лікаря, що підтверджують смерть, документи про місце проживання і документи, що посвідчують особу померлої, і звернутися до суду з метою встановлення факту смерті, що і було зроблено в зазначеній ситуації [9].

Також Високопільський районний суд Херсонської області у рішенні від 07 грудня 2021 року у справі № 652/1072/21 дотримався аналогічної позиції.

Так, суд встановив, що з листа Високопільського відділу ДРАЦС у Бериславському районі Херсонської області, видно, що Південне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Одеса) відхилило актовий запис про смерть ОСОБА_2, який був надісланий для реєстрації під номером 778/161-17 (а.с.14) від 16.11.2021 року. При-

чиною цього відмовлення стали невідповідність наданих документів вимогам, встановленим статтею 17 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.07.2010 року. Замість реєстрації актового запису, відправникові рекомендується звернутися до суду для встановлення факту смерті ОСОБА_2, яка померла в м. Тирасполь Придністровської Молдавської Республіки, ІНФОРМАЦІЯ_1.

Суд розглядаючи цю справу, зазначив, що згідно з Конвенцією про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року, Придністровська Молдавська Республіка та її органи влади не є визнаними правовими суб'єктами Україною, і єдиним суб'єктом міжнародного права на цій території є Республіка Молдова, яка включає в себе Придністровський регіон.

Оскільки документи, видані на території невизнаної Придністровської Молдавської Республіки, є недійсними на території України і не мають юридичної сили, суд повинен враховувати тільки факт смерті ОСОБА_2, не оцінюючи легітимність документів.

Проте, визначення факту смерті ОСОБА_2 є необхідним для заявника для отримання спадкових прав, тому що це має юридичне значення [10].

Таким чином, документи, видані на території, яка не є визнаною державою або не мають юридичної сили на території держави, де заявник звертається, не можуть бути використані для отримання спадкових прав.

Натомість світова судова практика рухається зовсім іншим шляхом.

Так, зокрема, суди Швейцарії та Німеччини використовують чинне законодавство, яке регулює відносини на іноземній території, навіть якщо ця територія не є державою. Натомість, англійські та американські суди спочатку ігнорували закони та суверенні акти невизнаної держави, якщо вона не була визнана їхніми урядами. Однак у Сполучених Штатах та Британії з часом змінився підхід і суди могли застосовувати закони невизнаного суб'єкта, якщо виконавча влада підтверджувала, що це не шкодить зовнішній політиці щодо невизнання [2].

Більше того, розглядаючи тему щодо застосування права держав, які не мають визнання відповідними урядами, не можна не згадати про приклади перших рішень, які були винесені британськими та американськими судами та обґрунтовано застосовували таке право, незважаючи на офіційну позицію їхніх урядів. Один з найбільш ранніх прикладів – рішення Змішаного суду міста Олександрія (Єгипет) від 8 листопада 1927 року, що стосувалося справи пароплава «Чичерін», де суд вперше обґрунтував застосування права невизнаної держави [2].

Також, Апеляційний суд Англії у своєму рішенні від 28 лютого – 21 березня 1929 року в «Справі колишньої княгині Палей проти Вейса та ін.» встановив, що визнання уряду має зворотню силу, а рішення Верховного суду штату Нью-Йорк від 15 лютого 1928 року в «Справі колишнього Петроградського Міжнародного Комерційного Банку проти Нейшенал Сити Банка в місті Нью-Йорк» підтверджує, що навіть якщо наш уряд не визнає деяку державу, це не є підставою для суду не визнавати її правовий статус [2].

У кінцевому підсумку можна звернутися до міжнародних судових інститутів, включаючи справу Тіноко, де головний суддя Тафт зазначив, що режим Тіноко був фактично урядом Коста-Ріки, оскільки контролював країну. Факт, що кілька країн не визнали його, не має значення, згідно з рішенням суду, оскільки визнання є лише вагомим доказом існування уряду (та, відповідно, держави) за аналогією [11].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладені думки, можна зробити декілька висновків. По-перше, визнання державами інших держав є складною та суперечливою

категорією в міжнародному праві, особливо з точки зору його впливу на приватне право кожної держави. По-друге, світова практика збільшує прийняття приватного права навіть у тих держав, які не отримали міжнародного визнання. По-третє, на жаль, українська судова практика ще не сприйняла дану тенденцію і продовжує не враховувати норми права невизнаних держав та їх вплив на регулювання суспільних відносин.

Позиція України, яка не визнає державності невизнаних країн, має свої переваги і недоліки.

Перш за все, дотримання міжнародно-правових норм та принципів має велике значення для збереження стабільності та міжнародного порядку. Взаємне визнання територіального суверенітету між державами є однією з основних засад міжнародного права. Така позиція України не лише підтримує міжнародний порядок, але й сприяє запобіганню конфліктів та захисту своїх інтересів у міжнародному співтоваристві.

Другий аспект полягає у збереженні стабільності на території України та уникненні внутрішніх конфліктів та територіального розриву. Визнання державності невизнаних країн може призвести до негативних наслідків, таких як політичні та економічні проблеми, а також соціальні та етнічні конфлікти. У такому випадку, не визнання державності невизнаних країн є засобом збереження територіальної цілісності та стабільності в Україні.

Третій аспект полягає у підтримці взаємин з іншими країнами, які також не визнають державності невизнаних країн. Такі країни можуть бути союзниками України в міжнародних організаціях та на політичному рівні, що може допомогти Україні у захисті своїх інтересів.

Втрата можливості залучення інвестицій та інших форм співпраці може значно ускладнити розвиток економіки та інфраструктури України. Наприклад, якщо держава не визнає Абхазію та Південну Осетію, то вона не зможе підписати договори з країнами, які мають тісні відносини з цими регіонами, що може перешкоджати розвитку бізнесу та туризму.

Також, обмеження вільного руху людей та товарів через територію невизнаних країн може негативно вплинути на економіку та інші сфери життя України. Наприклад, українські компанії не зможуть проводити транзитні перевезення через Абхазію та Південну Осетію, що може викликати додаткові витрати та затримки у доставці товарів.

Крім того, невизнання державності невизнаних країн може вплинути на міжнародні відносини України з іншими країнами, які визнають їх державність. Це може викликати конфлікти, які в свою чергу можуть призвести до економічних та політичних обмежень для України.

Також, не визнання державності невизнаних країн може зменшити можливості співпраці в таких сферах, як: наука, культура, освіта, адже невизнання державності збільшує відстань між країнами та ускладнює співпрацю у різних сферах.

Отже, не визнання державності невизнаних країн може призвести до обмеження можливостей України на міжнародній арені та ускладнити співпрацю з іншими країнами, які визнають державність цих регіонів.

Недоліками позиції України, яка не визнає державності невизнаних країн, може бути обмеження доступу до міжнародного приватного права.

Наприклад, якщо виникає конфлікт між громадянином України та громадянином іншої країни у зв'язку з контрактом, який був підписаний на території невизнаної країни, то міжнародне приватне право визначить, яке право має бути застосоване до вирішення спору.

Оскільки Україна не визнає державності невизнаних країн, то міжнародні суди та арбітражні суди можуть відмовлятися визнавати документи, видані на території цих країн, та не застосовувати їхнє право у вирішенні справ. Це може призвести до незручностей для українських підприємців, які мають бізнес на території невизнаних країн, та змусити їх шукати інші шляхи вирішення спорів, що може зайняти більше часу та коштів.

Однак, така позиція України є обгрунтованою та виправданою внаслідок багаторічної боротьби з сепаратизмом на територіях так званих «ЛНР» та «ДНР», великої кількості жертв та загиблих, а також відчуття загрози територіальної цілісності держави. Уряд України може непокоїтися, що визнання таких держав може дати змогу іншим країнам, що мають свої територіальні проблеми, почати визнавати територіальні утворення, які є суперечливими з погляду міжнародного права.

Проте, це не означає, що шляхи до компромісу у питанні взаємодії з іншими невизнаними державами є відсутніми. Наприклад, Україна може розглядати можливість встановлення дипломатичних відносин та співпраці у визнанні незалежних держав, які не протирічать міжнародному праву та не загрожують територіальній цілісності інших країн. Проте, не визнає такі утворення легітимними, коли останні суперечать її національним інтересам або інтересам тієї країни, у складі якої вони виникають, єдності системи державного управління та територіальному суверенітету.

На думку авторів, відношення до невизнаних держав має бути засноване на принципах міжнародного права, таких як територіальна цілісність та недоторканість кордонів. Принцип самовизначення народів також має важливе значення, проте він не повинен переважати над іншими принципами. Остаточне рішення про визнання невизнаної держави має бути суверенним рішенням кожної окремої держави, а точніше переважачою більшості її громадян, і відбуватися за участю міжнародних організацій. Саме тому для формування єдиного підходу у вирішенні проблем, пов'язаних з визнанням таких держав, необхідним є створення уніфікованих норм у цій сфері, що були б закріплені на універсальному рівні. Такі рішення значно якісно вплинуть на міжнародно-правову ситуацію і забезпечать безпеку та стабільність у приватно-правових відносинах за участю іноземного елемента.

ЛІТЕРАТУРА

1. Поперечна Г. М. Забезпечення приватного права в невизнаних і окупованих територіях. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Російсько-Українська війна: право, безпека, світ». Тези наукових доповідей (29–30 квітня 2022 року), Тернопіль, 2022. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/929/911>
2. Філіп'єв А. О. Приватне право невизнаних держав та практика правозастосування. Університетські наукові записки, 4(24). URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I2 1DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2009/09faovpp.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1
3. Лисенко А. О. Проблема застосування права невизнаних держав у міжнародному приватному праві. Логос, 73–75. <https://doi.org/10.36074/13.03.2020.v3.27>
4. Далявська Т.П. Феномен невизнаних держав: політологічний аналіз: монографія. Київ: Університет «КРОК», 2018. 228 с. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/monografiji/daliavska_0006.pdf
5. Іщенко В. В. Невизнані та частково визнані держави в сучасному міжнародному праві. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право, 2016, С. 31–32. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/140565/137643>
6. Говорова Я. Невизнані держави: сутність поняття та проблеми міжнародно-правового визнання. Підприємництво, господарство і право, 2017. С. 238–240. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/11/52.pdf>
7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80_#Text

8. Постанова Одеського апеляційного господарського суду від 18 липня 2006 року у справі № 15/202/06. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/53643>
9. Рішення Богуславського районного суду Київської області від 18 квітня 2012 року у справі № 1004/724/12. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/24058128>
10. Рішення Високопільського районного суду Херсонської області від 07 грудня 2021 року у справі №652/1072/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101670750>
11. The Tinoco Arbitration: Abridgement and notes by Kurt Taylor Gaubatz and Kathleen Kane: Arbitration Between Great Britain and Costa Rica. William H. Taft, Arbitrator. Decided October 18, 1923. URL: <http://www.gwu.edu/~ljaysmith/Tinoco.html>